

'Natuurbeheer kost altijd geld. Verdienen doe je er niet op. De inzet van schapen voor extensieve begrazing kun je bijna kostendekkend doen. Het probleem is echter dat je een herder nodig hebt om het effectief te doen. En dat kost geld.' Teddy Bezuien en Esther Heinemeyer van het Drents Landschap schetsen hiermee de kern van het probleem waarmee veel natuurbeschermingsorganisaties kampen. Ze willen graag schaapskuddes met een herder inzetten, maar ze kunnen het niet betalen.

FOTO'S OP DEZE PAGINA'S: WIM MEULENKAMP

De ecologische waarde van gescheperde schaapskuddes

Help, de schaapherder sterft uit!

Schaapskuddes spelen een belangrijke rol bij het beheer van natuurterreinen in Nederland. Vooral heidevelden en halfnatuurlijke graslanden worden door schaapskuddes begraasd. De eigenaar van de kudde haalt zijn inkomsten onder meer uit de verkoop van lammeren, schapen (bijvoorbeeld voor het vlees) en wol en uit vergoedingen voor het uitgevoerde natuurbeheer. Andere inkomsten worden gevormd door landbouwsubsidies, zoals de ooi-premie (een stimuleringspremie voor het houden van ooiën) en

de regeling voor de instandhouding van zeldzame huiddierrassen. In Nederland lopen meer dan dertig schaapskuddes onder de hoede van een herder rond. Deze gescheperde kuddes zijn in het bezit van zowel particulieren als stichtingen en terreinbeherende organisaties. Ze bestaan vrijwel altijd uit traditionele rassen als Veluwe en Drentse heideschapen, Schoonebekers, Kempische heideschapen en Mergellanders. De kuddes variëren in omvang van 230 ooiën bij stichtingen tot 370 ooiën bij parti-

culieren. De graasdierdichtheid varieert van 1 ooi per hectare bij particulieren tot nog geen 0,5 ooi per hectare bij stichtingskuddes.

Knelpunten

In 2000 werd het 'Programma Beheer', het nieuwe subsidiestelsel van LNV voor (agrarisch) natuurbeheer van kracht. Hierdoor zijn vooral voor houders van particuliere schaapskuddes knelpunten ontstaan. Het houden van een schaapskudde is op zichzelf namelijk geen natuurdoel en komt daarom niet in aanmerking voor subsidie. Particuliere houders van een schaapskudde hebben evenmin recht op beheersvergoedingen voor het realiseren van natuurdoelen op heideterreinen of graslanden, omdat ze geen terreineigenaar zijn en meestal ook niet over een meerjarige pacht- of beheersovereenkomst beschikken. Terreineigenaren kunnen hun beheersvergoedingen wel aan schaapskuddehouders doorbetalen, maar dat doen ze na aftrek van hun eigen kosten, zodat er een beperkt deel overblijft. Bovendien zal de ooi-premie waarschijnlijk binnen enkele jaren worden afgeschaft. Al deze factoren zetten de inkomsten van schaphouders stevig onder druk, waardoor de duurzame instandhouding van schaapskuddes gevaar loopt. De schaapherder wordt met uitsterven bedreigd.

De Landelijke Werkgroep Professionele Schaphouders (LWPS) is van mening dat schaapskuddes recreatief aantrekkelijk zijn, dat zij een uniek onderdeel van het landschap zijn en dat zij in het natuurbeheer een uitzonderlijke rol vervullen. Die rol kan niet worden vervangen door begrazing binnen rasters of door beheersmethoden zoals plaggen of maaien. Alterra-onderzoeker dr. Berien Elbersen: 'Om die reden heeft het ministerie van LNV ons gevraagd onderzoek te doen naar de economische en ecologische aspecten van gescheperde schaapskuddes. Het ministerie heeft de LWPS toegezegd te bezien of het de financiële situatie van schaapskuddehouders kan verbeteren als dit wordt ge-

combineerd met het realiseren van natuurwaarden. We hebben daartoe onder andere 26 schaapherders geïnterviewd en met diverse terreinbeherende organisaties gesproken.'

Bijdrage aan heideterreinen

Een van die terreinbeherende organisaties is het Drents Landschap, waar Teddy Bezuien en Esther Heinemeyer de bijdrage van schaapskuddes aan het natuurbeheer als volgt kenschetsen: 'Schaapskuddes leveren een belangrijke ecologische en cultuurhistorische bijdrage aan heideterreinen. De inzet van schapen bij het beheer van deze terreinen is effectief, vooral als het gaat om het tegengaan van successie aan de randen, door bos en struweel. Ook voor het tegengaan van vergrassing hebben schapen een belangrijke functie.'

Het Drents Landschap is niet tevreden met het Programma Beheer. Vanwege de financiële onzekerheid bestaat niet zoveel animo om met financieel risicovolle activiteiten te beginnen, zoals een nieuwe schaapskudde met herder. Uit het onderzoek van Alterra blijkt inderdaad dat de economische rentabiliteit van schaapskuddes in Nederland

laag is. Een schaapskudde kan zijn eigen kosten net dekken als de prijs van lamsvlees boven het gemiddelde van de afgelopen jaren ligt. Elbersen: 'In zo'n situatie dekken de inkomsten uit verkoop van lammeren en schapen samen met de ooi-premie de kosten voor bijvoeding en de veterinaire lasten. De loonkosten van de schaapherder en de uitgebreide administratie die bij landbouwactiviteiten in Nederland horen, worden niet terugverdiend. Particuliere schaapskuddehouders kunnen een groter deel van hun inkomsten uit de markt halen dan stichtingskuddes, maar hun netto-inkomsten liggen toch lager, omdat ze veel minder inkomsten uit subsidies krijgen.'

Directe actie nodig

Het onderzoek van Elbersen en haar collega's toont aan dat schaapskuddes een ecologische meerwaarde hebben bij het natuurbeheer. Zo kan een schaapskudde bij uitstek een rol spelen bij de hervestiging van plantensoorten. De meeste ecologische winst wordt behaald als gescheperde kuddes zodanig worden ingezet dat heiden, natuurlijke graslanden en akkerland met elkaar worden verbonden. Elbersen, tot slot: 'Uit onze studie is duidelijk naar voren gekomen dat er directe en gebundelde actie nodig is. Structureel zou er een gezondere financiële basis en een betere samenwerking moeten komen tussen particulieren, stichtingen, terreinbeherende organisaties, lokale overheden, het rijk en het bedrijfsleven. Als dat niet gebeurt, zal een veelzijdige sector, die vele ecologische, cultuurhistorische, recreatieve en educatieve waarden in zich verenigt, voorgoed uit Nederland verdwijnen.' ■

Meer informatie vindt u in 'Schaapskuddes in het natuurbeheer' door B.S. Elbersen, A.T. Kuiters, W.J.H. Meulenkamp en P.A. Slim
 Alterra-rapport 735
 Voor prijs en bestelwijze zie pagina 17 e.v.